

OM EMPIRISK OG TEORETISK METODE I PSYKOLOGIEN

Benny Karpatschof

1. Psykologiens metodebegreb – en kilde til forvirring

Udgangspunkt for denne artikel er den babyloniske forvirring, som karakteriserer anvendelsen af begrebet metode inden for dagens psykologi. Der tales om spørgeskema-, interview- og casemetoden, om den experimentelle metode og aktionsforskningsmetoden. Derudover bruges metode-begrebet bredere og mere teori-orienteret i sammensætninger som: den hermeneutiske metode, den psyko-analytiske metode, den historisk materialistiske og den dialektisk materialistiske metode. Det er ikke nemt at se nogen fællesnævner for disse anvendelser af ordet metode. Metodebegrebet ser ud til at flyde lige så meget som fx teori- og genstandsbegrebet i den kaotiske viden-skab, som kalder sig for psykologi.

Lad os et øjeblik se på selve det sproglige udspring for dette amøbeagtige begreb. »Meta-hodos«, som er ordets oprindelige græske form, er en sammensætning af præpositionen »meta«, der betyder efter og ordet »hodos«, der betyder *vej*. En »metode« er altså en vej, efter hvilken man kan regne med at komme et bestemt sted hen. Og i teknisk og videnskabelige sammenhænge *en fremgangsmåde*, der

1. er rimeligt veldefineret gennem eksplicite regler
2. har en rimelig udsigt til at føre til et på forhånd defineret mål.

Den videnskabshistorisk første form for elaboreret metode er den *deduktive* metode, der allerede får et aldrig siden overgået gennembrud med Euclid's geometri i den hellenistiske periode. I den deduktive metode udleder man ad logisk vej en række konklusioner, i matematikken kaldet *theorem*, ud fra bestemte præmisser, i matematikken kaldet *axiomer*. Med naturvidenskabens (og den kapitalistiske teknologis) første gennembrud i sekstenhundredtallet kommer der hertil den *induktive* metode, hvis første begejstrede talsmand er Francis Bacon. Den induktive metode går ud på at opstille generelle lovmæssigheder p.g.a. en række systematisk indsamlede observationer af et bestemt fænomen eller problem. Bacon var først og fremmest empirisk orienteret. Hans videnskabsteori ligger forud for naturvidenskabens rent teoretiske gennembrud med Newton. Også filosofisk er

Bacons empirisme naiv i forhold til Hume, som et århundrede senere gav troen på induktiv udledning af lovmæssigheder et banesår gennem sin erkendelsesteoretiske demontering af årsagsbegrebet. Ifølge Hume er udledningen af lovmæssigheder ud fra en række enkeltobservationer et rent psykologisk, og ikke et logisk forhold.

I den moderne naturvidenskab er den deduktive og den induktive metode indgået i en symbiose. Fysikken har således længe været opdelt i den teoretiske og den eksperimentelle fysik, og disse to underdiscipliner kører et særdeles tæt parløb. Den teoretiske fysik kommer med forudsigelser p.g.a. deduktion ud fra den eksisterende teoris sætninger, herunder hypotetiske forudsætninger ud fra endnu kun hypotetiske sætninger. Et berømt eksempel er forudsigelsen af lysets bøjning i stærke gravitationsfelter ud fra Einsteins generelle relativitetsteori. Under en solformørkelse i 1919 fotograferede den engelske astronom Eddington lysets afbøjning rundt om solen på den lange rejse fra en fjern stjerne og til jorden. Den teoretiske forudsigelse fik ikke alene en kvalitativ bekræftelse, men også en kvantitativ. Lysstrålens afbøjning var nemlig 1.75 buesekund, præcis som forudberegnet ud fra Einsteins teori¹.

Denne succés om end ikke solstråle-, historie er faktisk typisk for nutidens naturvidenskab. Den teoretiske fysik kommer med nogle teoretiske forudsigelser, som den eksperimentelle fysik leder efter med deres cyklotroner og røntgen-teleskoper, hvorefter den teoretiske fysik justerer teorien til de empiriske fund. På en måde kan man altså tale om en slags supermetode undertiden kaldes den hypotetisk deduktive, der har været forbilledet for psykologiens metodebegreb.

Denne naturvidenskabelige inspiration har imidlertid været af temmelig negativ betydning for psykologiens udvikling. En mekanisk overføring af idéer, om fx. metode, fra natur- til humanvidenskab er nemlig af følgende 3 grunde:

1. *Den videnskabshistoriske grund*

Naturvidenskabens institution er resultatet af en udvikling over mange århundreder. De metodekrav, som stilles i dag, blev slet ikke honoreret af naturvidenskabens pionerer i det 16. og 17. århundrede.

2. *Den erkendelsesteoretiske grund*

Den naive positivistiske efterligning overser naturvidenskabens delvis skjulte basis, nemlig teknologien, hvorfra forskernes heuristiske idéer ofte udgår, og hvor den endelige praktiske bekræftelse af teorien finder sted. (Som vi skal se i næste afsnit har psykologi en ganske anden basis end naturvidenskabens teknologi).

3. *Den ontologiske grund*

Først og fremmest støder importen af naturvidenskabelige metoder mod den genstandsmæssige væsensforskel, der er mellem naturvidenskaberne og psykologiens genstandsområde. (Denne forskel vil blive behandlet

i de to næste afsnit).

Siden sin fødsel som selvstændig videnskab for hundrede år siden har psykologien været stærkt præget af denne naturvidenskabelige inspiration, som stadig karakteriserer den eksperimentelle psykologi. Som det vil fremgå af afsnit 3 har denne naturvidenskabelige tradition efter min opfattelse faktisk også en *begrænset* berettigelse inden for den del af psykologien, som genstandsmæssigt er forbundet med biologien, altså ud over neuropsykologiske underdiscipliner, der beskæftiger sig med de fylogent bestemte grundfunktioner, såsom indlæring, hukommelse og perception.

En helt anden slags metode-inspiration end den naturvidenskabelige har psykologien modtaget fra samfundsvidenskaben. Herfra er survey-metoden vandret ind i psykologien med denne metodes idéer om repræsentative stikprøver og signifikanstests. Jeg skal i afsnit 6 forsøge at afgrænse denne kvantitative metodes gyldighedsområde.

Fra en helt tredje kant er det kommet, hvad der måske er den eneste metode, som er specifik for psykologien, nemlig den kliniske psykologis »case-metode«, sådan som den fx. er udviklet inden for den psykoanalytiske tradition. Det er primært denne kvalitative metode, som er udgangspunkt for artiklens sidste afsnit.

Inden vi kommer til disse gennemgange af psykologiens empiriske metoder, skal jeg imidlertid behandle fagets praktiske og teoretiske problemer. Det er nemlig efter min opfattelse løsningen af disse som rummer nøglen til de empiriske metodeproblemer og ikke omvendt.

2. Psykologiens virksomhed og genstandsområde

Jeg har i (Karpatschof 1980:88) postuleret, at der kun findes 4 hovedvidenskaber, nemlig:

1. kosmologien, der omfatter det uorganiskes genstandsområde, hvis udvikling er kosmogesen
2. biologien, der omfatter de præ-antropologiske livsformers genstandsområde, hvis udvikling er biogesen²
3. psykologien, hvis genstandsområde er de menneskelige individer, for hvilke udviklingen er idiogesen
4. sociologien, hvis genstandsområde er de menneskelige samfundssystemer, hvis udvikling er sociogesen.

Jeg skal vende tilbage til psykologiens forhold til sine nabovidenskaber i næste afsnit.

Imellem genstandsområdet og dens videnskab ligger der imidlertid et specifikt praksisfelt, der er rettet mod genstandene i genstandsområdet, og som ud fra den her anvendte marxistiske erkendelsesteori er forudsætnin-

gen for den væsensforståelse, som er videnskabens opgave. Psykologien har således 3 relatanter:

- I. Det psykologiske genstandsområde
- II. Det psykologiske praksisfelt
- III. Den psykologiske videnskab.

Ved psykologi vil jeg derfor forstå det særlige *fag*, der gennem den samfundsmæssige arbejdsdeling har fået udspecialiseret som sin særlige virksomhed at arbejde med netop de problemer der er knyttet til det psykologiske genstandsområde. Faget psykologi er altså defineret gennem sit genstandsområde, de menneskelige individer, og gennem sin virksomhed, arbejdet med de problemer, der er knyttet til disse genstande (i deres egenkab af *menneskelige* individer).

De problemer, som er karakteristiske for faget psykologi, vil jeg kalde for *psykiske* problemer. Dette begreb omfatter altså ikke biologiske forhold, som jo ikke er specifikke for de individer, der netop er menneskelige individer. (Vi skal i de følgende afsnit vende tilbage til forholdet mellem biologi og psykologi).

Nu kan disse psykiske problemer, der principielt foreligger forud for og uafhængigt af psykologien som fag, imidlertid angribes på to helt forskellige måder: som praktiske problemer og som teoretiske problemer. Den del af faget, som arbejder med de første vil jeg kalde professionen og den del, som arbejder med de sidste vil jeg kalde for disciplinen. Men lad os nu starte med problemernes start, altså med de psykiske problemer.

Det kan være problemer som:

1. At et barn har svært ved at lære en given færdighed
2. At en person lider af vandskræk
3. At en skifteholdsarbejder får søvnbesvær
4. At en arbejdsløs går ned i en depression

Læg mærke til, at der ikke bliver sagt, at de nævnte problemer *kun* er psykologiske. For det vil i almindelighed være en absurd påstand. Alt der er psykologisk i den her specificerede forstand er samtidig biologisk og samfundsmæssigt. Læg samtidig mærke til, at vi (måske umærkeligt) er gået fra at tale om *psykiske* til at tale om *psykologiske* problemer. Et psykologisk problem er der tale om, når det psykiske problem er blevet til et arbejdsmæssigt problem for en psykolog.

I streng erkendelsesteoretisk forstand skal der altså ud over at foreligge et menneskeligt individ med et psykisk problem også foreligge en psykolog, som beskæftiger sig hermed, før vi kan tale om et psykologisk problem. Hvornår vil vi nu sige, at problemet er psykologisk snarere end biologisk eller samfundsvidenskabeligt? Det kan jo ikke blot reduceres til et spørgsmål

om hvilken type, fagmand, som først, således at det er et biologisk problem, hvis det er lægen, og et socialt problem, hvis det er socialrådgiveren.

Hvis vi opfatter faget psykologi som et principielt rationelt fag med en reel genstandsmæssig basis, så må vi definere et problem som i det væsentlige psykologisk, for så vidt som det vedrører den psykologiske genstands væsen, og det vil sige *psyken*.³ Men inden vi vikler os for langt ind i psykologiens meta-teori, skal vi blot resumere, at et psykisk problem er et problem ved en psykologisk genstand, altså et menneskeligt individ. Et problem, der ikke kan forstås, endsige løses, som et biologisk eller et sociologisk problem.

Når nu et psykisk problem ikke kan forstås eller løses inden for den førvidenskabelige samfundsmæssige praksis, fx. gennem familiemedlemmers eller præsters intervention, og når det heller ikke kan løses på grundlag af metoder udviklet i psykologiens nabovidenskaber, altså biologi og sociologi, så er det naturligt at man sætter psykologer til det.

Eksistensen af skolepsykologer, af kliniske psykologer og arbejdspsykologer forklares formentlig mest enkelt derved, at de kan løse nogle problemer, som andre ikke kan løse. At de så ikke er så gode til det som de burde, eller at problemløsning gennem fagspecialisering (og evt. klient-objektivering) har en række fremmedgørende konsekvenser, ja det er en anden sag, eller måske snarere en anden side af samme sag.

Vi er altså nu kommet frem til de praktiske side af psykologiens virksomhed. Jeg vil kalde den del af psykologien, som udfører denne, for *den psykologiske profession*, og jeg vil kalde selve den praktisk psykologisk virksomhed for *psyko-teknologi*. Når en skolepsykolog forsøger at finde ud af, hvorfor barnet i eksempel 1 ovenfor ikke kan lære den givne færdighed, så er barnets psykiske problem overgået til at være skolepsykologens psykoteknologiske problem. Og det samme er tilfældet, når personen med vandskræk kommer under behandling af en klinisk psykolog, og når skifteholdsarbejdernes og de arbejdsløses problemer bliver til professionelle problemer for arbejdspsykologerne.⁴

Professionens erfaringsdannelse har imidlertid en indbygget begrænsning. Den professionelle virksomhed er underlagt nogle praksiskrav, som sætter ret snævre grænser for hvilke slags problemer, som er relevante, og hvilke løsningsmuligheder, som er gennemførlige for psykoteknologen. Hun er som lønarbejder underlagt en umiddelbar magthaver, som igen er underlagt nogle samfundsmæssige betingelser, fx. af økonomisk eller politisk art. Psykoteknologens job er at løse, eller administrere, nogle psykiske problemer inden for et bestemt praktisk område under nogle givne praktiske betingelser. Til dette formål har psykoteknologen almindeligvis kun brug for psykoteknologiske modeller, som tilsammen dækker vedkommendes særlige arbejdsområde. At stille grundlæggende spørgsmål eller at kræve logisk sammenhæng mellem hver for sig velfungerende teknologiske modeller, det ligger strengt taget uden for professionens egen virksomhed.

Det har ingen teknologisk interesse.

Nu lever det menneskelige individ imidlertid ikke af brød alene. Eller måske burde vi sige ikke ved praksis alene. Spørgsmål om tingenes grundlag og sammenhæng bliver ustandselig stillet ud fra noget, vi (foreløbigt rent deskriptivt) vil kalde for teoretisk interesse.⁵ Hvor den førømtalte teknologiske interesse udspringer af den praktiske virksomhed og viser sin nytte inden for denne, der må vi opfatte den teoretiske interesse som udtryk for en irreducibel menneskelig tilskyndelse til at forstå tingenes væsen. På den anden side kan den teoretiske interesse selvfølgelig ikke udspille sig i et praktisk og samfundsmæssigt tomrum. Og som vi skal se om lidt, indgår den teoretiske virksomhed derfor i et intimt samspil med den profane praksis.

Professionens ovenfor beskrevne praktiske begrænsninger vil i sig selv fremtvinge opbygningen af en *teoretisk disciplin*, hvis der ikke allerede spontant er opstået sådan en i forvejen, alene på grundlag af den teoretiske interesse. Den teoretiske disciplin er altså for psykologiens vedkommende den del af faget, som beskæftiger sig med de teoretisk psykologiske problemer.⁶ Ligesom natur-teknologien måtte have en natur-videnskab som sin infrastruktur for at hænge sammen, sådan må også psyko-teknologien have en psykologisk videnskab til at integrere de praktiske erfaringer.

Koblingen mellem profession og disciplin sker faghistorisk derved, at en teknolog undertiden slipper jordforbindelsen og begynder at teoretisere, eller omvendt ved at teoretiker kravler ned ad sit elfenbenstårn og begynder at anvende sine teorier i praksis. Som et eksempel på det første kan vi tage Freud, og som eksempel på det sidste kan vi tage Binet.

Denne bestemmelse af psykologien som et fag bestående af en psykoteknologisk profession og en teoretisk psykologisk disciplin er næppe en indlysende beskrivelse af den aktuelle tilstand. Der er i stedet tale om en videnskabsteoretisk rekonstruktion af faget som en velfungerende og sammenhængende totalitet. At bestemmelsen ikke passer kan derfor ses som en kritik af den rådende tilstand. Ud fra den anførte opfattelse af vekselvirkningen mellem fagets profession og disciplin vil en svaghed i fagets ene halvdel medføre en svaghed i den anden. For psykologiens vedkommende mener jeg imidlertid, at det p.t. er professionen som er forud for disciplinen, og at det derfor er sidstnævntes tilbageståenhed, som betinger den førstes.

I betragtning af disciplinens faglige funktion som en sammenhængende infrastruktur for professionens praktiske erfaringer, ser jeg derfor hovedproblemet i disciplinens næsten totale mangel på sammenhæng⁷. Disciplinens fragmentariske karakter er altså ikke blot et teoretisk, men også i høj grad et praktisk, psykoteknologisk problem. Ud fra denne analyse er psykologiens metodiske usikkerhed først og fremmest forårsaget af denne inkohærens i fagets teori. I det næste afsnit skal jeg fremsætte et forslag til en konstruktion af en sammenhængende teoretisk infrastruktur for faget psykologi.

3. Psykologisk teoridannelse som netværksstruktur

Forestillingen om, at der kan udvikles en sammenhængende teoretisk disciplin for psykologien er naturligvis baseret på den ontologiske påstand, som er fremsat i forrige afsnit, om at der findes et bestemt psykologisk genstandsområde, nemlig mængden af psykologiske individer, karakteriseret som sådanne ved hver for sig at have et bestemt væsen, nemlig den menneskelige psyke.⁸ Imidlertid har jeg samtidig hævdet, at sammenhængen i genstandsområdet endnu ikke er kommet rigtigt til udtryk hverken praktisk eller teoretisk. Jeg vil derfor nu argumentere for muligheden (ja nødvendigheden) af en teoretisk sammenhæng for hele den psykologiske hovedvidenskab. Som en almen videnskabsteoretisk indledning vil jeg se på forholdene inden for de naturvidenskabelige hovedvidenskaber.

I den netop udkomne bog »Naturvidenskabsteori« (Kragh & Petersen 1981) refereres der adskillige meta-teorier for naturvidenskaben, i hvilke der antages en sammenhængende struktur for hele den pågældende disciplin. Således har Duhem, Quine og Hesse udviklet en netværksteori for naturvidenskaben, hvor de isolerede lokale eller partielle teorier bliver forbundet gennem overordnede integrative teoretiske konstruktioner.⁹ Desuden antager Stegmüller, at der til enhver mere omfattende del af naturvidenskaben findes en såkaldt strukturkerne, som er relativt immun over for empiriske argumenter, idet der kan ske betydelige udvidelser og ændringer af teorien uden at selv strukturkernelen bliver forkastet.¹⁰

Situationen i den uorganiske naturvidenskab, som jeg altså benævner kosmologien, er i dag præget af, at den centraliseringstendens, som er pågået siden det naturvidenskabelige gennembrud, nu synes at nærme sig sin logiske fuldendelse. Indtil fornylig var astronomi, fysik og kemi uafhængige discipliner med i det store og hele særskilte metoder og teorier. I dag er skillelinierne mellem disse store områder næsten forsvundet. Der er en håndfuld basisteorier, som disse områder arbejder med, nemlig gravitations- og bevægelses-teori (Einsteins generelle relativitetsteori) og atom-teori (Det siden Bohr udviklede kompleks af teorier og atomernes opbygning og bestanddele).¹¹ Den første vedrører altså de makro-skopiske (astronomiske) forhold, mens den anden vedrører de mikro-skopiske (atomare) forhold.

Samtidig med at de to yderligheder af materiens spektrum er ved at blive forenet i den samme teori-dannelse, så er de enkelte adskilte dele af denne teori-dannelse ved at blive sammensmeltet til en slags universalteori, der meget ligner den integrerede felt-teori, som Einstein drømte om i sine sidste 30 år. Når jeg kalder denne universalteori for kosmologi, er det begrundet i det forhold, at det netop er i teorien om kosmogesen, altså om universets dannelse og udvikling, at den grundlæggende forståelse af materiens opbygning har vist sig at være forbundet med en forståelse af dannelsen af kosmos.¹² Hovedvidenskabens ontologiske dimension (beskrivelse af gen-

standsområdets struktur) er med andre nøje forbundet med den genealogiske dimension (beskrivelsen af genstandsområdets udvikling). Hvilket mest simpelt kan forklares ved, at det *ontiske* (det værende) er resultatet af det *genetiske* (det tilblivende).

Ganske det samme billede finder vi inden for biologien. Også her har der indtil for nyligt været helt uafhængige eller i alt fald dårligt forbundne enkeltvidenskaber med hver sin tradition, metodologi og teoridannelse. Det drejer sig om discipliner som:

zoologi, botanik, pæleoontologi, fysiologi, medicin, bakteriologi, cytologi, biokemi og genetik. Her nævnt i en tilfældige rækkefølge, som helt svarer til deres forvirrende mangel på indbyrdes sammenhæng indtil for få år siden. Også her er der sket en voldsom centralisering, hvis mest celebre udtryk er opdagelsen af den genetiske kode. Og ligesom i kosmologien, har der i biologien vist sig en nøje sammenhæng mellem forståelsen af genstandsområdets strukturelle opbygning (det ontiske) og af genstandsområdets naturhistoriske udvikling. Det sidste bliver formulert af evolutions-teorien, der siden Darwin har været selve biologiens centralteori.

Vi har indtil nu set på de to naturvidenskabers tendens til at udvikle et teoretisk netværk med en fundamentalteori som centrum. Men hvem siger, at noget tilsvarende kan ske for de to humanvidenskaber? Det er her vigtigt at gøre sig klart, at den ovenstående beskrivelse slet ikke handler om, at de to naturvidenskaber ligner hinanden. De er nemlig lige så forskellige som deres genstandsområder, henh. den uorganiske og den levende natur. Hvad kosmo- og biologien har tilfælles, er alene det abstrakte forhold, at de allerede er langt mere sammenhængende end det er tilfældet for de antropologiske videnskaber, og at den videnskabsteoretiske centraliseringstendens nærmer sig en netværksstruktur omkring en fundamentalteoretisk kerne. Et forhold der her forklares ud fra en ontologisk påstand om de respektive genstandsområders sammenhængende karakter.

M.h.t. humanvidenskaberne, altså de to antropologiske hovedvidenskaber, psykologi og sociologi, er de endnu meget langt fra at have en samme kohærens som naturvidenskaberne. Og ligesom der var vitalister lige op til den allernyeste tid, som hævdede livets ubegribelighed, er der mange humanistiske forskere, der vil gøre en dyd af den aktuelle nødvendighed ved at hævde, at modsat naturvidenskaberne må samfundvidenskaberne ifølge deres natur være usammenhængende, ja måske ligefrem utilgængelige for en egentlig teori-dannelse.

Her diskuterer vi imidlertid et emne, der ikke så meget vedrører den håndgribelige nutid, men snarere den endnu ikke skabte fremtid. Dette handler om vore planer for hvordan humanvidenskaberne skal *blive*. I denne situation er det nok mest rimeligt at arbejde på grundlag af en videnskabsteoretisk pluralisme, hvor »holister« og »partikularister« sameksisterer i fredelig kappestrid, ganske som det tidligere var tilfældet i naturvidenskaberne. Dette forslag til psykologisk meta-teori (og det dermed forbund-

ne forslag til almen teoretisk psykologisk metode i næste afsnit) er således ikke en passiv beskrivelse af en allerede defineret disciplin, men en aktiv intervention i denne kappestrid. Som det vil fremgå er der imidlertid ikke tale om et ensidigt felttog mod partikularisterne, men mere et forsøg på en »ophævelse«, hvor de partikulære under-discipliners berettigede krav om autonomi bliver vidtgående imødekommet.

I (Karpatschof 1981) har jeg skitseret den af Leontjev og Sève inspirerede virksomhedsteori, som kan være kimen til en antropologisk basisteori, altså den grundlæggende teori for hele det antropologiske genstandsfelt, som indeholder såvel psykologiens som sociologiens genstandsområder. I denne basale virksomhedsteori antages det, at det menneskelige individ og det menneskelige samfund faktisk er forskellige genstande, men at de er koblede til hinanden gennem virksomheden, sådan at den ene genstand ikke kan eksistere uden den anden og vice versa. Dette ontologiske forhold ved henh. det psykologiske og det sociologiske genstandsområde implicerer et tilsvarende meta-teoretisk forhold ved de to hovedvidenskaber, der er sammenkoblede gennem *virksomhedsbegrebet*.¹³

Når vi nu skal se på hvilken type fundamentalteori, som kan tænkes placeret som kernen i psykologiens strukturelle netværk, må denne teori på den ene side være baseret på dette virksomhedsbegreb (og dermed koblet til sociologien), dels må den som sin særlige opgave bestemme, hvad der er væsenet ved den psykologiske genstand, altså det menneskelige individ. Hvis vi nu, som bebudet i begyndelsen af dette afsnit, avender begrebet *psyke* for individets væsen, støder vi på et grundlæggende problem, som også involverer psykologiens anden nabovidenskab, biologien. Problemet er, at *psyke* ligeledes må anvendes som væsensbetegnelse for de præ-antropologiske livsformers individer, men for disse er der tale om et biologisk (nærmere betegnet etologisk) begreb.

Vi må med andre ord begrebsliggøre den væsensforskel, der er mellem den præ-antropologiske og den antropologiske *psyke*. Det vil vi gøre ved at indføre *personlighed* som begreb for de træk ved den menneskelige *psyke*, som er knyttet til den menneskelige virksomhed. Personlighedens særlige udvikling vil vi kalde idiogenese.¹⁴ Ud fra denne betragtning bliver psykologiens fundamentalteori altså personlighedsteorien, en teori som imidlertid ud fra de ovenstående specificationer om virksomhedskobling og idiogenetisk personlighedsudvikling vil komme til at indeholde store dele af de subdiscipliner, som traditionelt kaldes for henh. social- og udviklingspsykologi. En sådan personlighedsteori, der kan udfylde pladsen som psykologisk fundamentalteori, findes ikke i dag. De har fremførte betragtninger må opfattes som en efterlysning.

På grund af den intime kobling mellem psykologi og sociologi kan vi ikke beskrive det teoretiske netværk for den første hovedvidenskab uden at komme ind på den anden. Sociologiens fundamentalteori omhandler pr. definition væsenet ved den enkelte sociologiske genstand, altså samfunds-

systemet. Hvis vi kalder dette væsen for *kultur*, så er fundamentalteorien med andre ord en kultur-teori, og et afgørende spørgsmål for denne teori bliver dens genstandsområdes udvikling, altså socio-genesen eller kultur-udviklingen.¹⁵

Ud fra denne strukturkerne må vi da skabe forbindelseslinjer til partialteorier som teknologi-teori, »social struktur«-teori og betydningsteori.¹⁶ Herefter kan vi søge at skabe yderligere forbindelser til løsere partialteorier som: reproduktionsteori,¹⁷ socialisationsteori og lingvistik. Efterhånden som der udvikles et netværk for den sociologiske hovedvidenskab vil alle samfundsvidenskabelige og humanistiske discipliner kunne placeres, de sidstnævnte primært under betydningsteorien.

Efter at vi har præsenteret de to antropologiske hovedvidenskabers fundamentalteorier og deres kobling, kan vi nu se på de grænsediscipliner, der ud fra virksomhedsteorien må være imellem dem. Selve koblingsrelationen placerer den del af socialpsykologien og mikrosociologien, der beskæftiger sig med nederste niveauer i *det ydre virksomhedskierarki*,¹⁸ som en sådan grænsedisciplin. Det drejer sig først og fremmest om dette hierarkis V₁-niveau, altså det som kaldes primærgrupper. Det som har betegnelsen gruppe- eller smågruppe-psykologi er altså en grænsedisciplin mellem psykologi og sociologi. Også på det næste virksomhedsniveau, V₂-niveauet (organisationen umiddelbart over primærgruppen) er der en grænsedisciplin. Herunder falder den såkaldte organisations- og institutions-psykologi.

En anden grænsedisciplin vedrører selve den proces, hvorved koblingsrelationen bliver skabt. Den såkaldte *myndiggørelse*¹⁹. Myndiggørelsen er selve *indkoblingen* af individet i den samfundsmæssige virksomhed. Myndiggørelsesteorien, som i vid udstrækning dækker den disciplin som hedder pædagogik, er knyttet til psykologien gennem dennes udviklingspsykologi, og til sociologien gennem dennes socialisationsteori.

Yderligere må nævnes den grænsedisciplin som ligger mellem sociologiens partialteori, lingvistik, og psykologiens partialteori, kognitionsteori. Karakteristisk nok har denne grænsedisciplin i dag både en psykologisk og sociologisk betegnelse, nemlig henh. sprog-psykologi og psyko-lingvistik. Denne tosprogethed er netop et af udtrykkene for de antropologiske videnskabers manglende integration. Tilsvarende var der i grænseområdet mellem kemi og biologi oprindeligt ved siden af betegnelsen bio-kemi også en underdisciplin, som kaldte sig »kemisk biologi«. Da der imidlertid kun kan være én grænsedisciplin er det ene af de to synonymer forsvundet.

Vi har netop omtalt den del af psykologiens teoretiske netværk, som grænser op til sociologien. Nu skal vi se på det andet grænse-område. Det område, som grænser op til biologien. Ligesom der er en psyko-social kobling, nemlig virksomheden, sådan er der også en psyko-biologisk kobling. Ved den psyko-biologiske kobling forstår jeg simpelthen det forhold, at det menneskelige individ, hvis væsen vi har karakteriseret som personlighed, samtidig er et biologisk system, bestående af biologiske komponenter og

fungerende gennem delprocesser, som på et vist underordnet niveau er rent biologiske, d.v.s. af ganske samme natur som hos de præantropologiske livsformer.

Vi får altså nogle partialteorier, der er grænseteorier mellem psykologi og biologi, fx. neuro-psykologi. Derudover har vi imidlertid en række antropologiske forhold af fylogenetisk karakter. D.v.s. forhold ved det menneskelige individ, som nok er karakteristiske for mennesket, men som har en sådan universel og ahistorisk karakter, at de må betragtes som forudsætninger for personlighedens integration af individets virksomhed snarere end som træk ved personligheden selv. Det drejer sig om funktioner som indlæring, hukommelse og perception. De dynamiske størrelser, som jeg har kaldt for »affekter«, altså de basale følelser, kan også ses som en fylogenetisk grundfunktion.²⁰

Disse psykologiske grundfunktioner har allerede hver sin partialteori, som er udviklet aldeles uafhængigt af den her postulerede personlighedspsykologiske fundamentalteori og stort set også af hinanden indbyrdes. Selv om denne isolerede tilblivelse har sine absolutte fordele i en videnskabs startfase, så er disse partialteoriens isolation idag en øjensynlig stærkt hæmmende faktor. Efter min mening vil de først overvinde deres noget antikerede og bornerte karakter, når de bliver forbundet med fundamentalteorien (og med hinanden) gennem et teoretisk netværk.

Hvordan kan vi nu forstå forholdet mellem de almenpsykologiske partialteorier og den personlighedspsykologiske fundamentalteori? I en tidligere artikel i dette tidsskrift har jeg på grundlag af Leontjevs teori foreslået begrebet »personlighedens *indre* virksomhedshierarki« om systemet:

Virksomhed – Handling – Operation – Funktion²¹

De almenpsykologiske partialteorier beskæftiger sig med de subpersonlige niveauer i det indre virksomhedshierarki, altså med niveauerne: operation og funktion.

Vi har nu placeret de vigtigste af den psykologiske disciplins partialteorier i vores netværksmodel. Vi kan ud fra disse få psyko-teknologiens subprofessioner (såkaldt anvendte discipliner) fæstnet hertil. Den pædagogiske psykologi beskæftiger sig med indkoblingsproblemer. Arbejdspsykologien med selve virksomhedskoblingen, når der er tale om det vi i vort samfund kalder lønarbejde. Den kliniske psykologi forudsætter en psyko-patologi som tilknytningspunkt. Psyko-patologien vedrører det jeg har kaldt for *afkobling*, d.v.s. overgangen fra personlighedens integrerede virksomhed til den *autonome psykes* autonome virksomhed, hvor personligheden er sat helt eller delvis ud af spillet og individets virksomhed ikke længere er samfundsmæssigt integreret.²²

Over for den her udviste beredvillighed til at inddrage alle disse enten pragmatisk eller positivistisk udviklede partialteorier i psykologiens teoreti-

ske netværk kan der naturligvis rettes en række alvorlige indvendinger. Der er ofte alvorlige defekter ved disse underdiscipliners metodiske og teoretiske fundering. Således mangler de ofte en ordentlig erkendelse af deres eget gyldighedsområde. Deres begreber og empiriske metoder er overvejende ahistoriske, og de er ofte tilbøjelige til en ekspansionistisk ideologisering uden for deres egentlige arbejdsfelt. Denne i reglen berettigede kritik viser imidlertid efter min mening netop behovet for den foreslåede infrastrukturelle inkorporering af disse partialteorier i et sammenhængende teoretisk netværk. De trænger jo netop til at blive sat på plads.

Partialteorierne har ofte en psyko-teknologisk anvendelighed, som demonstrerer, at de må have en rationel kerne, som blot endnu ikke har fundet sit adækvate teoretiske udtryk. Først når vi får afgrænset og placeret denne rationelle kerne på det antropologiske landkort og derved relaterer den til de to fundamentalteorier og til de relevante partialteorier iøvrigt, bliver det muligt at ophæve den hidtidige bornerthed og ideologiske selvovurdering ved partialteorien.

Det er netop denne manglende relation til mere basale teorier, som i dag kompromitterer mange eksisterende partialteorier. Hvis den radikale behaviorismes indlæringsteori får afgrænset, hvilke fænomener som er indlæring og hvilke som ikke er det, og hvad indlæringsprocesser hos mennesker er en del af (og dermed hvilke ydre og indre betingelser indlæringsprocessen er underkastet), så vil indlæringsteorien kunne indgå som en uundværlig psykologisk partialteori.

Og når familie-teori bliver i stand til teoretisk at afgøre hvilke grupper, som begrebet familie skal dække, og hvilke sociogent forskellige former det omfatter, og når denne partialteori bliver i stand til at placere sig (fx. gennem det ydre virksomhedshierki) i forhold til sociologiens netværk på den ene side og til psykologiens på den anden, så vil det ikke mere være nødvendigt at afvise familieteoriens projekt som a priori ahistorisk.²³

Jeg skal i det følgende afsnit give et eksempel på, hvordan en teoretisk undersøgelse af et bestemt psykologisk fænomen kan gennemføres gennem netværksanalyse af de for fænomenet relevante partial-teorier.

4. Et forslag til teoretisk metode i psykologien

Hvad kan denne komplicerede netværksopfattelse nu bruges til? Den skal først og fremmest bruges som ledetråd i det teoretiske arbejde i den psykologiske disciplin; som en metodologisk orienteringsredskab ved den teoretiske undersøgelse. Ved en teoretisk undersøgelse vil jeg forstå det begrebsmæssige arbejde, som finder sted, når man søger at bestemme et givet psykisk fænomen. Udgangspunktet for den teoretiske undersøgelse er med andre ord et teoretisk problem, et givet fænomen som man endnu ikke kan forstå.

Fx., hvorfor får skifteholdsarbejdere ofte søvnbesvær? Hvorfor er der nogen arbejdsløse, som bliver depressive, mens andre ikke gør det? Eller taget endnu mere ud af den psyko-teknologiske kontekst. Hvad er søvn for noget? Hvad er depression for et fænomen? Den teoretiske metode er altså den vej, man vælger for at komme frem til en *teoretisk* forståelse af et sådant problem. Og resultatet af den teoretiske undersøgelse er selve den begrebsmæssige bestemmelse, som man herved har fået af fænomenet.

Den teoretiske undersøgelse finder således ikke sit svar ad empirisk vej, men den forholder sig til det empiriske ved enten at foregribe eller ved at bygge videre på konkrete iagttagelser, der enten er indsamlet i psyko-teknologiens praktiske virksomhed eller i disciplinens empiriske arbejde. Det eksempel jeg nu skal omtale befinder sig således på en gang i et efter- og foregribende forhold til de empiriske erfaringer.

Det drejer sig om en socialpsykologisk opgave af Lone Karpatschof: »Jeg må ikke bryde sammen« – en teoretisk undersøgelse af matricentrisme i lavproletariske familieformer (Karpatschof, 1982). Her forsøger hun at nå frem til en teoretisk forståelse af et fænomen, som hun er blevet opmærksom på gennem sit arbejde med de voldsramte kvinder i Dannerboligerne:

At selv om kvinden jo øjensynligt er den fysisk svage part i de voldsramte familier eller samlivsrelationer, og selv om hun ofte er blevet ydmyget og terroriseret af manden, så ser det ud til at det er hende, som funktionelt er ikke blot den stærke, men faktisk den bærende part.

Der ser altså ud til at være en modsigelse mellem styrkeforholdet i dyaden set som en magtrelation og som en samfundsmæssig genstand på V₁-niveau²⁴.

Når kvinden efter flugten til Danner-boligerne spontant siger: »Jeg må ikke bryde sammen«, er dette i sig selv et udtryk for denne modsigelse. På den ene side er hun så svag og undertrykt, at det ofte er ufatteligt, at hun ikke allerede er brudt sammen. På den anden side holder hun sig selv oppe, fordi det sociale miljø omkring hende er mere eller mindre brudt sammen allerede, således at hun alene er det sidste værn mod det fuldstændige kaos. Dette gælder i særlig høj grad, når hun har ansvaret for sine børn.

Opgaven er derfor et forsøg på at finde ud af, hvorfor det oftest er kvinden og ikke manden, som forsøger at holde sammen på en familie, som er truet af opløsning gennem pauperisering – altså økonomisk eller social forarmelse. Derfor er der udover opgaveskriverens egne erfaringer også inddraget en række empiriske undersøgelser fra forskellige kapitalistiske lande af lav-proletariske familier. Altså familier i sådan tilstand af økonomisk og social overbelastning, at de er lige ved at miste deres evne til at reproducere sig selv som proletariske familier, altså overleve gennem en kombination af lønarbejde og familievirksomhed.

De fleste af disse undersøgelser peger på netop det fænomen, som er opgavens udgangspunkt: altså kvindens relative stabilitet og dermed forbundne relative funktionelle centralitet i disse familier. Dette fænomen kaldes

ofte for »matricentrisme«. Hermed er selvfølgelig intet forklaret ved den oprindelige teoretiske problemstilling. Men selve udgangsfænomenet er blevet identificeret med det som andre forskere har iagttaget, og det er nu forsynet med et navn, om end ikke med et begreb. For »matricentrisme« er endnu kun en efterlysning af begrebsmæssig bestemmelse af fænomenet.

Opgaven kan altså specificeres som en bestemmelse af denne matricentrismes karakter. Ud fra virksomhedsteorien, som er den i opgaven anvendte antropologiske basisteori, må matricentrismefænomenet i de lavproletariske familier ses som knyttet til bestemte forhold i det indre og ydre virksomhedshieraki, og analysen må derfor have såvel en familieteoretisk som en personlighedsteoretisk del.

Mht den sidste består den af dels en undersøgelse af de lavproletariske familieformers historiske og klasse-mæssige baggrund, dels af den kønsmæssige arbejdsdeling, som er knyttet til disse familieformer. Alt dette følger faktisk af selve problemstillingen, der jo netop vedrører såvel klasse- som kønsmæssige forhold i en særlig kategori af familier.

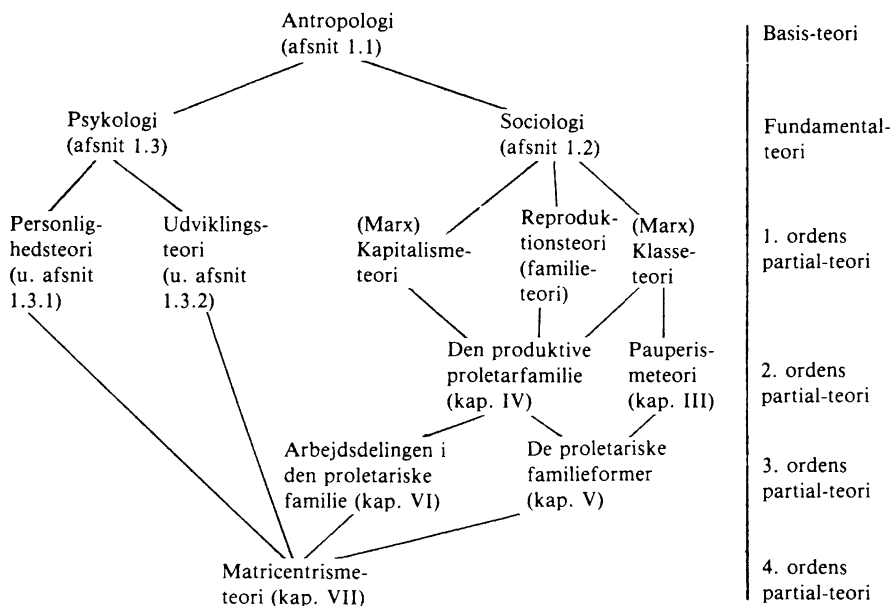
Tilbage er nu den personlighedspsykologiske del af analysen. Heri undersøges den virksomhedsstruktur, hvori kvinden er indkoblet, specielt fokuseres der på forskellen (og komplementariteten) mellem kvindens og mandens placering i familiens arbejdsdeling og på de personlighedsmæssige træk hos de to parter, dette implicerer. Som tidligere nævnt må nemlig en del af det som traditionelt opfattes som socialpsykologi inddrages i personlighedspsykologien. Kvindens personlighed kan ikke forstås uden den familiemæssige kontekst, hvori den udfolder sig, og det vil også sige at den ikke kan forstås uafhængigt af mandens personlighed.

Desuden undersøges den udviklingsmæssige side af kvindens personlighed. Det er nemlig ikke nok at se på det ydre virksomhedshieraki (det socialpsykologiske og samfundsmæssige), som det der konstituerer personligheden, vi må også inddrage det idiogenetiske, altså det udviklingspsykologiske forløb, hvorunder personligheden er blevet dannet.

Læg mærke til, at det som evt. kan frigøre en sådan analyse for en ren eklekticistisk montage af historiske, klasseteoretiske, »kønrolle-teoretiske«, familieteoretiske, socialpsykologiske, personlighedspsykologiske og udviklingspsykologiske teoribrokker, det er netop at alle disse teoretiske bestanddele er organiseret i et fælles netværk, hvori de er logisk forbundne og baserede på den samme antropologiske basisteori.

Dette netværk er beskrevet i omstående grafiske opstilling. Basisteorien er anbragt øverst. Denne er forbundet med henh. den sociologiske og den psykologiske fundamentalteori. Derefter følger disse respektive partialteorier²⁵, og i den sociologiske del af opgaven yderligere specifikationer af 2. og 3. orden. Partialteoriene af 2. orden henter deres begreber og grund-sætninger fra de 1. ordens partialteorier, som de er forbundet med, ganske som disse 1. ordens partialteorier henter deres grundlag i fundamentalteorien. Med de to familieteoretiske partialteorier af 3. orden, henh. om de

proletariske familieformer (herunder de lav-proletariske) og om arbejdsdelingen i den proletariske familie (herunder i de lav-proletariske) er der nu etableret den samfundsvidenskabelige del af opgavens analyseapparat. I det afsluttende kapitel søges dette nu forenet med den psykologiske teori-dannelse til den teoretiske model, som kaldes matricentrismeteori, og som i diagrammet danner den underste spids i det teoretiske netværk.

Matricentrisme-modellen er altså en præliminær teoretisk bestemmelse af det fænomen, som den er udviklet for. Denne model er teoretisk relateret til, men ikke logisk deduceret fra, de ovenliggende partial-teorier og fundamentalteorier. De mere specifikke teoretiske niveauer indfører nogle særegne sagsforhold, som de ovenliggende, mere generelle teorier ikke direkte kan redegøre for, men som kræver en videreudvikling af disses begreber. Netværksdiagrammet er altså en specificifikation af opgavens *teoretiske metode*.

Men hvordan kan man vide, om netop denne teoretiske metode er den rigtige, ja hvad vil det i det hele taget sige, at en metode er rigtig? Efter min opfattelse er det en gold formalisme at operere med metoder, der i sig selv er rigtige. Det er resultaterne, og ikke metoderne, som kan afprøves, og denne afprøvning sker efter denne artikels erkendelsesteori til syvende og sidst i praksis. Det vil altså sige for den omtalte undersøgelses problemstilling bl.a. sige i Danner-boligernes virksomhed. Imidlertid er problemet jo netop, at den praksis som jeg påstår er teoriens prøvesten, er temmelig

usammenhængende og diffus. Selve tilbagemeldingen til disciplinen fra den praktiske psykologi kræver et ordentlig kommunikationsapparat, fx fagets overordnede organisation.

Opgavens teoretiske netværk er altså ikke noget bevis på, at dens resultat er sandt, fordi den har brugt »den korrekte metode«. Netværkets funktion er af en anden art. For det første indebærer det, at denne teoriudvikling ikke kun får relevans for de kolleger, som arbejder i det meget specielle område, som omfatter voldsramte kvinders personlighedsmæssige og sociale forhold. Netværket præsenterer også bidrag til familieteori og klasseforskning. Og for det andet er netværket en explicitering af den metode, som den teoretiske undersøgelse faktisk har anvendt. Ikke som den eneste tænkelige, men tværtimod som en personligt valgt fremgangsmåde, der må underkastes kollegial kritik.

Den rationelle kritik, som er en uomgængelig betingelse for disciplinens udvikling, forudsætter nemlig først og fremmest, at vi kan kigge hinanden efter i kortene. Videnskabelighed indebærer nemlig ikke, at man har monopol på sandheden inden for sit område, men at man stræber efter at finde den, og at man redeligt fortæller til andre, hvad det er man stræber efter, og hvordan man gør det.

Netværksopbygningen er desuden den eneste logiske struktur, jeg kan forestille mig, hvor mangfoldigheden af de fænomener, som vi møder, kan forbindes med de fundamentale teorier, uden hvilke en væsensforståelse er umulig. Netværksstrukturen er altså et alternativ til på den ene side en reduktionistisk ensidighed, hvor alt forklares ud fra en teori, der er for fattig til at rumme fænomenernes mangfoldighed, og på den anden side en kritikløs pluralisme eller eklekticisme, som ikke kerer sig om de grundlæggende inkonsistenser mellem de forskellige ad hoc teorier og modeller.

Det videnskabelighedskrav, som ligger i den foreslåede netværksopbygning af den psykologiske disciplin i almindelighed og af de enkelte teoretiske psykologiske undersøgelser i særdeleshed, giver ikke på nogen måde sikkerhed for direkte at føre til sandheden. Den teoretiske afklaring er en proces, der ikke ser ud til at have et endegyldigt slutpunkt, og ofte vil denne afklaringsproces forudsætte ikke blot én, men flere simultane (og indbyrdes) uforenelige angrebsvinkler. Derimod forestiller jeg mig, at der kan opstilles nogle regulative normer for teoretiske afhandlingers fremstillinger af de fænomener, som de behandler. Det må være ønskeligt, at der sker en eller anden lokalisation af de behandlede fænomener, og det må ligeledes være ønskeligt, at de lokaliserede fænomener bliver relateret til nabo-områder og til de fundamentale forhold, som er fænomenernes væsen.

5. Psykologiens empiri

Vi har i det foregående været inde på psykologiens genstandsområde og dens teoretiske og praktiske virksomhed, men vi har endnu ikke nævnt det

empiriske. Det empiriske betyder som bekendt *erfaring*²⁶, og det er netop som erfaringsvidenskab, vi har placeret psykologien blandt de 4 hovedvidenskaber. Der er nemlig også teoretiske discipliner, som ikke er empiriske eller real-videnskaber, nemlig formal- og conceptual-videnskaberne²⁷.

Ved *empiri* vil jeg forstå genstandsmæssig erfaring af *realvidenskabelig* relevans. Herved for empiri-begrebet faktisk 3 relatanter:

1. subjekt-siden: den eller de, som gør erfaringen
2. objekt-siden: den genstand, som erfaringen gøres om
3. teori-siden: de forhold i teorien, som gør erfaringen relevant.

Allerede denne bestemmelse rejser en række problemer, som vi for overskuelighedens skyld kan behandle ud fra de 3 sider:

Ad 1. På hvilken måde er den beskrevne erfaring knyttet til subjektet?

Ad 2. Hvordan er objektet defineret, og hvilke forhold ved dette er det som den beskrevne erfaring rapporterer?

Ad 3. Hvad er det for en teori, som giver erfaringen teoretisk interesse, og hvorfor?

Det kan måske virke ejendommeligt, at der her slet ingen omtale har været om det erkendelsesteoretiske problem: Hvordan kan vi vide om den givne empiri er sand? Dette spørgsmål forudsætter imidlertid efter min opfattelse, at vi inddrager et felt, som ligger uden for realvidenskabens selv, nemlig den praksis, der er knyttet til videnskabens genstandsområde. Ud fra den tredje side kan vi nemlig præcisere vores *sandhedsbegreb*: At bestemme genstandens væsen ud fra teoriens eget væsensbegreb. Men først ud fra praksis kan vi præcisere vores *sandhedskriterium*: At vor genstandsbestemmelse faktisk svarer til vore praktiske erfaringer med genstanden.

Med dette sandhedskriterium bliver empiriens overensstemmelse med teorien ikke nogen ultimativ erkendelsesteoretisk afgørelse. Ofte er den empiriske og den teoretiske side af en videnskab så intimt sammenvævede, at deres gensidige overensstemmelse kan forklares som et rent videnskabssociologisk forhold. Inden for et givet paradigmes rammer er det jo netop karakteristisk, at der hersker harmoni²⁸.

Først når videnskabernes teoretiske påstande bliver afprøvet i den ekstravidenskabelige praksis, har de overlevet sandhedskriteriet. Herved bliver sandhedskriteriet faktisk knyttet til genstandsområdets teknologi og ikke dets teori. Således var der op til foråret 1945 en smuk overensstemmelse mellem atomfysikkens teoretiske og eksperimentelle side. Men indtil den første atombombe sprang i Arizonaørkenen, var selv de nærmeste implicerede faktisk i tvivl om det hele blot var et sæt af hypoteser, som til syvende og sidst ville vise sig falske. Først når forskerne bevæger sig ud af videnskaben, får deres arbejde praktisk betydning, og først da kan det vise sig, om de har ret.

Denne erkendelsesteori er naturligvis ikke uproblematisk. Den rejser i første omgang spørgsmålet, om hvad det så vil sige, at noget er blevet be-

vidst i praksis. Hertil er kun at sige, at sandhedsbegrebet ud fra den her beskrevne opfattelse må være af en dynamisk natur, ganske som praksis selv. Vore begreber om hvad der er sandt, udvikler sig sammen med den totale menneskelige praksis.

Når den endelige afprøvning alligevel finder sted i den ekstra-videnskabelige praksis, så kan man jo spørge om hvorfor der er brug for den indre empiriske afprøvning, som er karakteristisk for realvidenskaberne. Det er her at den i første afsnit nævnte kritik af de natur-videnskabelige metoders overføring på humanvidenskaberne bliver afgørende. Der er nemlig en fundamental erkendelsesteoretisk forskel mellem natur- og human-videnskaberne. Naturvidenskaberne ligger ontologisk uden for deres genstandsområde. De genstande, som de søger at bestemme, ligger jo uden for det antropologiske genstandsfelt, mens naturvidenskaberne selv ligger inden for. Den særlige eksperimentelle praksis i naturvidenskaben er ud fra dette synspunkt altså en nødvendig udskillellesproces, hvorved de naturvidenskabelige fænomener bliver fjernet fra den praktiske kontekst, som de oprindeligt optræder i. Og herved bliver de rensset for irrelevante antropologiske (og for ikke at sige antropomorfe) træk.

Helt anderledes er det imidlertid i de antropologiske videnskaber, som ud fra den beskrevne ontologi er erkendelsesteoretisk reflektive. De er selv en del af det genstandsfelt, som de søger at bestemme. Den eksperimentelle udskillelseteknik hentet fra naturvidenskaberne er derfor ikke blot irrelevant, men faktisk helt ødelæggende.

Med undtagelse af det psyko-biologiske grænseområde, hvor det netop i en vis udstrækning er biologiske fænomener, som skal bestemmes, må psykologien og sociologien derfor arbejde med en komplementær metodologi. I stedet for at stræbe mod en udskillelse af fænomenerne fra praksis, og dermed en absolut distinktion mellem subjekt og objekt som empirisk ideal, bliver det i stedet fænomenernes indplacering i praksis, og dermed subjektets tilknytning til objektet, der kommer i centrum. Men herved bliver det et stort spørgsmål, om der overhovedet er plads for en særlig empirisk afdeling af de antropologiske videnskaber, eller om de i stedet har deres teknologier som empirisk instans.

Således er der aldrig opstået en eksperimentel personlighedsteori af nogen større relevans. Personlighedsteoretiske erfaringer gøres snarere i psykotechnologien. Dette fører til en ny opfattelse af hvad psykologisk empiri overhovedet er for noget. Inden jeg skal behandle denne »kvalitative metode«, vil det imidlertid nok være nyttigt at se på de kvantitative metoder, der traditionelt opfattes som de centrale videnskabelige metoder. Jeg skal argumentere for, at det forholder sig lige modsat. At de kvantitative metoder i psykologien netop beskæftiger sig med genstandsområdets perifere fænomener.

6. Den kvantitative metode i psykologien

Ved en kvantitativ metode vil jeg forstå en metode, hvori de genstandsmæssige fænomener til syvende og sidst søges reduceret til en rent talmæssig form. Denne definition er så bred, at langt de fleste etablerede videnskabelige metoder i psykologien falder inden for dens omfang. Ja for mange vil begreberne »videnskabelig metode« og »kvantitativ metode« simpelthen falde sammen.

Det er karakteristisk for den kvantitative metode, at dens formål faktisk er at abstrahere undersøgelsesindividet væk. I den eksperimentelle metode bliver individet abstraheret væk for at en almen lovmæssighed kan komme til syne. I den samfundsvidenskabeligt afledte survey-metode bliver individet abstraheret væk for at populationen (eller populationens struktur) kan komme til syne. Og i psykometrien er det ganske vist den erklærede hensigt at finde specifikke individuelle træk gennem psykologiske test og statistisk beregning, men faktisk bliver resultatet af den psykometriske metode, at individet bliver reduceret til en række kvantitative egenskaber, (forudsætningen for den standardiserede psykometri er jo netop, at alle individer er ens på nær nogle rent talmæssige forskelle, de individuelle parametre).

Der ligger imidlertid nogle alt andet end uskyldige ontologiske præmissers skjult i denne kvantitative procedure, nemlig at de fænomener som kvantificeres er af den særlig beskaffenhed, som jeg med et begreb fra Sartre vil kalde for *serialitet*²⁹. Da nu begrebet oprindeligt vedrører individets samfundsmæssige forhold vil jeg starte med at se på serialiteten ved survey-metoden. Den sociale serie.

En serie af individer er personer, som alle er i samme situation, som foretager sig det samme, og som gør det på en måde, der ikke implicerer at de har noget med hinanden at gøre. Vi kan måske i denne kontekst beskrive en serie, som en mængde af socialt reaktive personer. I den udstrækning de undersøgte individer faktisk er homogen og uafhængige sociale atomer kan survey-metoden bruges med held. Således bruges spørgeskemaundersøgelser ofte for at kortlægge de psykiske reaktioner på bestemte livsbetingelser. Hvor udbredt er demens blandt ofre for organiske opløsningsmidler? Hvor depressive bliver de arbejdsløse? osv.

I det sidste eksempel er survey-metoden specielt velegnet. Her er nemlig selve fænomenet, nemlig arbejdsløsheden, i sig selv en veritalet serialisering af de undersøgte genstande. Den arbejdsløse er jo netop *af-koblet* i og med sin udstødning af arbejdsmarkedet. Så længe de arbejdsløse ikke organiserer sig udgør de en reaktiv serie af homogene og uafhængige individer.

En smule anderledes forholder det sig med den eksperimentelle metode. Her er der nemlig ikke tale om en social serie, men om en serie af »almenpsykologiske« entiteter. En perceptionspsykolog undersøger således slet ikke en række af personlighedsmæssige genstande for at få noget at vide om disses personligheder. Han er i stedet ude efter at bestemme nogle almene

forhold af supra-individuel natur. Forhold der er overpersonlige, ikke fordi de er samfundsmæssige, men tværtimod fordi de er fylogene, altså artsbestemte, og dermed principielt biologiske eller i alt fald psyko-biologiske (jvf. afsnit 3).

Men hvad nu med den såkaldt psykometriske metode? Den har jo som sit erklærede mål at finde det karakteristiske ved det enkelte individ. Også her sker der en empirisk opløsning af undersøgelsesgenstanden som personlighedsmæssig entitet. Den beskrivelse, som psykometrien giver af individet, består af en række scores eller nogle på grundlag heraf beregnede kvantitative karakteristikker. Det er imidlertid klart, at en sådan personkarakterisering forudsætter en meget specialiseret og bureaukratisk beskrivelseshensigt, almindeligvis at visistere eller at selekttere individerne. Hvis man hurtigt skal kunne skønne, om et givet individ er kvik eller dum til en betemt færdighed eller funktion, eller om det er glad eller bedrøvet, så kan det ofte afsløres gennem en test. Men dette at give et hurtigt skøn, er jo ikke det samme som at foretage en ordentlig beskrivelse af sin undersøgelsesgenstand. Og dette har da også kun yderst sjældent nogen praktisk interesse at opnå en sådan i det specialiserede bureaukrati, hvor testen udføres³⁰.

Men hvad er det da for et serialitetsfænomen, vi har med at gøre ved den psykometriske undersøgelse? Ja – netop fordi metodens videnskabelige basis ofte er temmelig uklar, må der her foretages en fortolkning p.g.a. den psykometriske forskningstradition, der ud fra den givne analyse har arbejdet ud fra fundamentalt fejlagtig naturvidenskabelig tradition. Det ser da ud til, at individet bliver – i alt fald implicit – betraget som et system af adfærdsdispositioner. Specielt de mere raffinerede psykometriske modeller beskriver faktisk individet som et statistisk system bestående af iboende sandsynlighedsdispositioner, altså som en abstrakt adfærdsmæssig serialitet³¹.

Hvad er nu konklusionen af denne analyse af de kvantitative metoder? Ofte er diskussionen om disse metoder ført på et meget absolutistisk grundlag.

Det har været et spørgsmål, om man var for eller imod. Enten var disse metoder de sande, videnskabelige metoder, eller også var af natur psykologien (ja hele antropologien) fuldstændigt fremmed³². Sådanne yderligheder vil der ikke forekomme i denne evaluering. Ligesom en videnskabs opgave først og fremmest er at finde grænserne for sit eget gyldighedsområde, så må metodologiens job være at finde grænserne for gyldigheden af de forskellige videnskabelige metoder. Spørgsmålet er derfor ikke, om den kvantitative metode er god eller dårlig, men om *hvor* den er god, og om *hvor* den er dårlig.

Ud fra den her fremsatte serialitetshypotese er den kvantitative metodes gyldighedsområde netop de serielle fænomener. Således er det rimeligt i de psykobiologiske og almenpsykologiske underdiscipliner at undersøge forsøgspersonerne som den fylogene serie af bestemte psykologiske funktioner.

Når psykoakustikeren abstraherer personligheden væk fra sin forsøgsperson, så eliminerer han blot en irrelevant faktor. Tilsvarende er det rimeligt at undersøge psykiske fænomeners samfundsmæssige udbredelse. Når samfundsforskeren vil finde omfanget af depression hos arbejdsløse, så er det enkelte individs særlige personlighed sagen uvedkommende. I begge de psykologiske grænseområder er serialitetsforudsætningen opfyldt og den kvantitative metode kan anvendes. Men den kan selvfølgelig kun anvendes til det som ligger inden for den givne serialitet, og som altså vedrører en væsensbestemmelse som slet ikke er personlighedspsykologisk. I det første eksempel fordi der arbejdes med et fænomen i det indre virksomhedshierarki, hvor vi er under personlighedens niveau, i det andet fordi der arbejdes med et fænomen som faktisk undersøges rent samfundsmæssigt, og som altså befinder sig *over* personlighedens niveau³³.

Det afgørende ved den kvantitative metode er altså ikke blot at den holder sig til at undersøge et serielt organiseret fænomen, men også at den gør sig klar, hvad det er ved de undersøgte genstande, som den ikke kan sige noget fornuftigt om. Når eksperimentopsykologen omhyggeligt har elimineret alt personligheds-mæssigt, så kan han naturligvis ikke sige noget fornuftigt om den specifikke personlighed. Og når survey-undersøgeren har reduceret individerne til sociale atomer i en samfundsmæssig serie, så kan han selvfølgelig ikke sige noget om personlighedspsykologiske forhold.

Et væsentlig metodologisk krav til den kvantitative metode er således at den præciserer ikke bare hvilke genstande den har undersøgt, men også på hvilket begrebsmæssigt niveau, den søger teoretisk erkendelse. Den kvantitative metode er derfor kun reduktionistisk, når den påstår at kunne udtale sig om væsensforhold, som der ligger på et andet genstandsniveau end den serialitet, som den faktisk beskæftiger sig med³⁴. Således kan survey-undersøgelsen godt sige noget om psykiske reaktioner på arbejdsløshed, men den kan ikke sige noget om den enkelte arbejdsløses særlige personlighedsudvikling. Hertil kræves nemlig en helt anden metode, nemlig den kvalitative.

7. Den kvalitative metode i psykologien

Vi har nu set på den ret begrænsede gyldighed som den kvantitative metode har inden for psykologien. Når denne metode er blevet brugt så overdrevet som det har været tilfældet, hænger det dels sammen med den naturvidenskabelige påvirkning, som vi omtalte i det indledende afsnit, dels sammen med faktiske svagheder i den kvalitative metode, som vi nu skal omtale.

Strengt taget er der selvfølgelig tale om flere forskellige slags kvalitative metoder, men de skal her behandles i et fælles begreb, fordi de i relation til den før omtalte kvantitative metode har et klart fællestræk. Den kvalitative metode er en måde at opnå erfaringer vedrørende en *bestemt* undersøgelsesgenstand. Umiddelbart er det kvalitative defineret negativt, som det der

mangler en talmæssig præcisering, men det er ikke dette stadigt kvantitetsorienterede kvalitetsbegreb, der her opereres med. Således er spørgeskemamethoden defineret som kvantitativ, selv om den kun opererer med »kvalitative« spørgsmål og »kvalitative« svarmuligheder. Spørgeskemametoden defineres som kvantitativ, fordi den egentlige undersøgelsesgenstand er en samfundsmæssig serie, der ganske vist består af en række af individer, men hvor disse individer netop elimineres gennem en statistisk procedure, der starter allerede, når svarene tælles sammen.

Ved en kvalitativ empirisk metode vil jeg forstå en måde at erfare den særlige kvalitet ved en given undersøgelsesgenstand. At finde den særlige genstands særlige logik³⁵. Kvalitative metoder findes også i psykologiens nabovidenskaber, fx er etologernes arbejdsmåde ofte kvalitativ, det samme gælder socialantropologernes »feltundersøgelsermetode«. Disse metoder afviger imidlertid på afgørende måde fra psykologiens, fordi den »logik«, som det er deres teoretiske interesse at finde, er henh. det artsspecifikke instinktmønster hos en given dyreart, og det samfundsspecifikke kulturmønster hos et given folk (evt. den særlige subkultur hos en særlig befolkningsgruppe).

For psykologiens vedkommende er dens særlige genstand defineret som det menneskelige individ, og »den særlige logik«, eller det særlige væsen herved, er blevet bestemt som personligheden. Den hertil relevante empiriske metode er da efter min opfattelse den såkaldte *casemetode*. Der er tale om den psykoteknologiske metode som anvendes i den kliniske psykologi og som faghistorisk er overtaget fra den kliniske medicin. Således arbejdede Freud oprindeligt med den klinisk psykiatriske metode, som blev anvendt af Charcot og Janet, og efter at Freud grundlagde psykoanalysen, og dermed den moderne psykologi, udviklede han en særlig analytisk metode, som netop er hvad jeg vil forstå ved den psykologiske »casemetode«³⁶.

I denne metode er det faktisk »den særegne genstands særlige logik« som er målet, og det er måske det paradoksale ved selve dette projekt, der har affødt de usædvanlige træk ved case-metoden, der i vid udstrækning har ført til dens afvisning som videnskabelige metode. Vi skal her se på to sådanne paradoksale træk, for det første den »urene« undersøgelsesmetode og for det andet det idiografiske undersøgelsesresultat.

Det ud fra en naturvidenskabelig eller positivistisk metodeopfattelse urene ved case-metoden består i, at undersøgeren på afgørende måde interverner i sin genstand. Og denne intervention vedrører ikke kun iagttagelsessituationen, men intenderer faktisk at gribe dramatisk ind i selve genstandens væsen. Det første moment kan man endda måske leve med, det er jo ofte sådan at undersøgelsesbetingelserne gør det svært eller umuligt at eliminere undersøgerens tilstedeværelse og selve iagttagelsesprocessens indflydelse på genstanden³⁷. Værre er det naturligvis, når denne intervention ændrer nogle af de væsenstræk, som oprindeligt karakteriserer genstanden. Og det er jo præcis hvad en heldigt gennemført psyko-analyse (og i det he-

le taget hvad en personlighedsmæssig intervention) har som resultat.

Som det ofte er tilfældet ved diskussioner i den empiriske metodologi kommer vi her tilbage til rent meta-teoretiske spørgsmål. Hvad er personligheden for en slags væsen, og hvad vil det sige at den ændrer sig? En måde at operere med et konsistent personlighedsbegreb i forbindelse med case-metoden er at gøre dette begreb dels udviklingsorienteret og dels reflektivt. Personligheden er da individets væsen, men dette væsen er i stadig udvikling, og denne udvikling kan bl.a. ske gennem refleksion, dvs selv-bevidsthed.

At psykoteknologen eller personlighedspsykologen faktisk kan komme til at ændre på selve de væsensforhold, som de analyserer, er ud fra denne opfattelse langt fra en katastrofe. Tværtimod bliver det en temmelig overfladisk undersøgelse af personligheden, som ikke netop bygger på de dynamiske erfaringer omkring dens udvikling, der kun kan opnås gennem intervention. En dialogisk intervention der muliggør en forståelse af personlighedsudvikling som et forløb, der sker i og med en udvikling af selvbevidstheden.

Nu er der selvfølgelig ingen der kan sige, at denne personlighedsudvikling kun kan finde sted gennem et psykoterapeutisk forløb. Den kan også ske gennem selvvirkomhed og den kan udfolde sig gennem en primærgruppes virksomhed. Men også i disse tilfælde er der tale om intervention over for personligheden selv. Også her vil en empirisk rapportering være case-analytisk. Påstanden er altså, at det er i strid med selve personlighedens begreb at reducere den til noget immanent, sådan som vi i forrige afsnit så den psykometriske metode gøre det. Den forandring som en personlighedsundersøgelse afstedkommer, er ikke en beklagelig fejlkilde, men tværtimod en grundlæggende betingelse for at bestemme personligheden selv.

Det væsensbegreb, der således her institueres, er altså afgørende anderledes end det naturvidenskabelige væsensbegreb. Så meget anderledes, at det må implicere en afgørende ny metodologi.

Vi har indtil nu kun beskæftiget os med det ene af case-metodens paradokser, nemlig undersøgelsesmetodens intervenserende karakter. Der er imidlertid et andet lige så vidtgående paradox knyttet til case-metoden, og det er den væsensbestemmelse, som er metodens empiriske resultat. Når case-metoden er afsluttet, forhåbentlig i forbindelse med en vellykket intervention, så er personligheden beskrevet som individets væsen. Et væsen der som vi har set er både dynamisk og reflektivt. Men et yderligere paradox er, at dette væsen er uhjælpeligt idiosynkratisk. Det er pr. definition særegent for det undersøgte individ. Selvfølgelig er dette individ som menneskeligt individ i et givet samfund i en mængde henseender ganske som sine medborgere, men når vi foretager en personlighedsanalyse, så er det jo netop, fordi individet også er noget unikt, og altså i vores praksis noget problematisk unikt.

Men denne type personlighedsbestemmelse kan umiddelbart synes at være i modstrid med selve påstanden om en almen personlighedsteori som psykologiens fundamentalteori. Faktisk er vi ved et af de allermest grundlæggende problemer i psykologien. Et problem, der kommer til udtryk som et dilemma:

Enten vil den idiogene analyse af den enkelte særegne personlighed føre til en idiografi, som opgiver enhver prætension om en personlighedsteori.

Eller også fører fastholdelsen af en generel personlighedsteori til opgivelsen af intentionen om at finde frem til individets særegne personlighed.

Jeg har nævnt Freud som instituerende for såvel psykologiens fundamentale teori og dens centrale empiriske metode, men det lykkedes faktisk ikke i Freuds eget arbejde at løse dette dilemma. I sine case-analyser³⁸ vælger han nærmest dilemmaets andet horn, dvs at han nærmest projicerer sin teori ud på case-beskrivelsen. Det drejer sig primært, om at finde frem til de omstændigheder, der førte til at seksualudviklingen er gået i stå i et infantilt stadium. Det idiogene er altså alene de særlige omstændigheder og oplevelser, der betinger og udformer den i øvrigt stereotyp seksuelle fixation.

Det er altså en forbedret slags case-metode, jeg har i tankerne, når jeg beskriver denne metode, som psykologiens centrale empiriske fremgangsmåde. En måde at undgå dilemmaet er måske at forholde sig til den dobbelthed, som ligger i selve den personlighedsanalytiske situation, sådan som den fx foreligger ved en psyko-terapi. På den ene side er der et helt praktisk, genstandsbundet problem, som er udgangspunktet for mødet mellem psykolog og klient. På den anden side er der den teoretiske interesse i at udvikle en personlighedsteori. En teoretisk interesse, der også har praktisk psykologisk relevans. Det ser da ud til at case-metodens indre modsigelse hænger nøje sammen med splittelsen mellem psykologiens teori-side, disciplinen, og dens praksis-side, professionen. Splittelsen mellem den ofte praksisfjerne teori, og den ofte teorifjerne praksis.

Den psykologiske case-metode forudsætter imidlertid, at vi på en gang har en praktisk relation mellem psykolog og klient og en teoretisk relation mellem psykolog og klient. Psykologen skal med andre ord tjene to herrer samtidig. Ganske som Freud tilstræbte det i sit eget arbejde. En metodologisk anvisning på at fastholde denne dobbelthed er at formalisere den ved at arbejde på to analyse-planer, genstandens og genstandsområdets plan.

Genstandens analyseplan kan vi kalde den individuelle personlighedsmodel, altså den forståelse af personlighedens dannelse, egenart og intentionaltitet, som er det analytiske resultat af psykologens case-arbejde.

Genstandsområdets analyseplan er derimod selve personlighedsteorien. Den teori som er en bestemmelse af personlighed som et antropologisk fænomen, og ikke af det enkelte konkrete individ.

Spørgsmålet er nu blot, hvordan vi får forbundet de to planer. Det kan jeg naturligvis ikke sådan svare på, for problemet er jo netop, at der er ikke nogen, der har kunnet gøre det endnu. Men jeg kan da opstille nogle logiske betingelser for en løsning, så vi måske bedre kan finde den. Vi må kræve at personlighedsteorien er *specificerbar*, dvs at dens begreber og teser er af en sådan art, at de kan bruges til at udforme specifikke personlighedsmodeller. Og tilsvarende må vi kræve, at den specifikke personlighedsmodel for det konkrete individ er *generaliserbar*, dvs at den er udformet med sådanne begreber og ud fra sådanne antagelser, at modellens empiriske indhold kan relateres til den generelle personlighedsteori. Således at modellen kan pege på de huller og fejl i teorien, som må udbedres for at vi kan komme til at lave en ordentlig model³⁹.

Selve det formale krav om en sammenhæng mellem den konkrete personlighedsmodel og den abstrakte personlighedsteori har altså vidtgående konsekvenser for såvel psykologiens metodologi og metateori. En af grunnerne til at psykologien har haft så svært med at finde relevante empiriske metoder og udvikle en ordentlig fundamentalteori er nemlig, at man har ledt nogle forkerte steder, samtidig med at man har ledt efter noget forkert. Psykologiens metode og teori ligner nemlig ikke andre videnskabers metode og teori. De ligner nemlig henholdsvis psykologiens genstand og psykologiens genstandsområde.

NOTER

- 1 Se (Born 1962:359).
- 2 Se (Karpatschof 1980:67 ff), hvor biologiens genstandsområde defineres som dels de sub-organismiske genstandsniveauer og dels de præantropologiske livsformer, mens psykologiens genstandsområde defineres som supra-fysiologisk og antropologisk.
- 3 Se (Karpatschof 1981:56).
- 4 Denne rent begrebsmæssige bestemmelse skal ikke uden videre opfattes som en lovprisning af psykoteknologiens velsignelser. For at parafrasere Marx er psykoteknologien lige så meget et udtryk for elendigheden, som den er et forsøg på at overvinde elendigheden. Til en reel ophævelse af den psykiske elendighed kræves en langt mere vidtgående indsats, end den som psykologien alene kan udvirke. Utopisk ser jeg elendighedens ophævelse som knyttet til såvel psykologiens som sociologiens ophævelse som fag. Et reelt folkestyre forudsætter faktisk, at alle kender såvel sig selv som det samfund, de lever i. At alle med andre ord er både sociologer og psykologer.
- 5 Hvis vi nu spørger om, hvad teoretisk interesse egentlig er for noget, så stiller vi netop et teoretisk spørgsmål og demonstrerer herved vores teoretiske interesse. Denne definition af teoretisk interesse ligger helt på linie med Popper (1963), hvis skelnen mellem teori og teknologi jeg er stærkt påvirket af. Imidlertid opererer jeg med en type sammenhæng mellem disse to virksomheder, der nærmest er den modsatte af Poppers internalistiske opfattelse af teknologien som en videnskaben selv irrelevant afledning. Derimod er der en betydelig forskel mellem det her i denne artikel anvendte interesse-begreb, og det der er udviklet hos Habermas (1969), hvor naturvidenskabens teoretiske interesse identificeres med den naturvidenskabelige teknologis praktiske interesse. Det humanvidenskabelige modangreb mod positivismens forsøg på at udvide naturvidenskabens teori- og metode-opfattelse er i den kritiske teori resulteret i en efter min opfattelse klart idealistisk videnskabsteori.

- 6 Når den teoretiske psykolog bliver ansat på en videnskabelig institution bliver hun naturligvis underlagt en række praktiske begrænsninger af principielt samme art som sin psykoteknologiske kollega. Vi skal derfor ikke regne for sikkert med, at den teoretiske psykolog *kun* har en teoretisk interesse i de faglige problemer, hun arbejder med. Og helt bortset fra hendes arbejdsmæssige begrænsninger er hun selvfølgelig påvirket af (ja måske ligefrem underlagt) sin generelle samfundsmæssige placering. I begrebet teoretisk interesse ligger der altså ikke nogen påstand om teoriens ubesmittede undfangelse. Kun om den irreducible karakter af »det teoretiske«.
- 7 Se fx (Prætorius 1981:369 ff).
- 8 I (Karpatschof, 1981) har jeg søgt at afklare nogle af de problemer, som ligger i denne væsensbestemmelse, nemlig:
1. forholdet mellem den præ-antropologiske og den antropologiske psyke,
 2. forholdet mellem psyke og kultur, altså den individuelle og den samfundsmæssige side af menneskets væsen,
 3. forholdet mellem det særegne (idiogene) og det almene (fylogene og sociogene) ved den individuelle psyke.
- Psyke er således ikke sammenfaldende med »det menneskelige væsen« eller »antropologos«, der kun kan forstås ud fra den virksomhedsmæssige kobling mellem det menneskelige individ og det menneskelige samfund, og dermed som enheden af psyke og kultur.
- 9 Se (Kragh & Petersen 1981:152).
- 10 Se *ibid*, 195.
- 11 Faktisk opererer selve atomteorien med 3 forskellige fundamentale kræfter og dertil svarende elementarpartikler, nemlig: den elektro-magnetiske, den såkaldte svage og den såkaldte stærke atomare interaktion. De to første kræfter er allerede sammenbygget i en enkelt teori, og der synes ikke at være langt igen før også den sidste bliver inddraget i en »generel felteori«. Se (Giorgi 1981).
- 12 Se (Weinberg 1979).
- 13 Som det fremgår af den førnævnte artikel (Karpatschof 1981) er det Ole Elstrup Rasmussen, der har introduceret denne koblingsteori. Se (Rasmussen 1980 og 1981).
- 14 Se (Karpatschof 1981:64 f).
- 15 Se (Karpatschof, 1980:76 ff) og (Karpatschof 1981:63).
- 16 Disse 3 underområder svarer til begreberne »techn«, »nomos« og »betydning«, se *ibid*.:64.
- 17 Reproduktionsteori beskæftiger sig med de samfundsmæssige institutioner, der varetager samfundets generationsmæssige reproduktion. Reproduktionsteorien omfatter således familieteorien.
- 18 Se *ibid*.:62 f.
- 19 Se *ibid*.:65.
- 20 Se (Karpatschof 1979:148) og (Karpatschof 1981:67).
- 21 Se *ibid*.:65.
- 22 Se *ibid*.:67 f.
- 23 For en sådan kritik, se (Bingen-Jacobsen & Teglbjærg 1978:12).
- 24 Ved en samfundsmæssig genstand forstås ikke kun hele samfundssystemet, men også alle entiteter på de mellemliggende virksomhedsniveauer mellem samfundssystemets niveau (V_n) og individets niveau (V_0). Se Karpatschof 1981:62 f). Dette forhold svarer altså ganske til, hvad der er gjort gældende for biologiens vedkommende, hvor en biologisk genstand ikke blot er organisme, men også alle de suborganismiske entiteter, fx organ, celle, organel osv.
- 25 Det er nok problematisk at definere personlighedsteori og udviklingspsykologi som psykologiske partialteorier, der er snarere tale om en udfoldelse af den psykologiske fundamentalteori.
- 26 Selve termen *empirisk* kommer fra græsk »empeiria«, der betyder erfaring. Ordet er ka-

rakteristik nok sammensat af en præfix »em«, som betyder *i* eller *ved* og substantivet »peria«, som betyder *forsøg*. I Aristoteles' erkendelsesteori indgår begrebet »empeiria« i følgende række:

sanseiagttagelse (»aisthesis«), *erindring* (»mneme«), *erfaring* (»empeiria«) og som endemålet to forskellige slags viden *kunnen* (»techné«), som man finder hos håndværkere, og *erkendelse* (»episteme«), som man finder hos videnskabsmænd.

Se (Witt-Hansen 1965:171).

Det er et empiri-begreb, som ligger forholdsvis på Aristoteles, jeg her anvender. Denne delvist regressive tendens er bl.a. en reaktion på den opløsning af empiri-begrebet som har fundet sted i den engelske empirisme, der med Hume finder sin logiske fuldenelse i den fænomenalistiske reduktion af såvel erfaring som genstand til rene sansedata.

- 27 Ved formalvidenskaber vil jeg forstå discipliner, der arbejder med udvikling og undersøgelse af deduktive systemer uden nogen genstandsmæssig reference. Det drejer sig først og fremmest om matematik og logik. Ved conceptualvidenskaber vil jeg forstå discipliner, der udvikler og undersøger begrebssystemer, der nok omhandler genstandsmæssige forhold, men som ikke har noget sandhedskriterium, sådan at det er praktisk muligt at undersøge deres sandhedsværdi. De i videnskabsteoretisk henseende vigtigste conceptualvidenskaber er ontologi og epistemologi.
- 28 Ud fra Kuhn paradigme-begreb indebærer et paradigmes dominans netop, at der i en »normal science«-fase sker en fortrængning af anomalier. Se (Kuhn 1970). Også Popper er klar over risikoen for en sådan cirkulær teori-bekræftelse gennem en teori-kontrolleret empiri, det kalder han for »reinerforceret dogmatisme«. Se (Popper 1969:327 f).
- 29 Begrebet seialitet er defineret i (Karpatschof 1981:64).
- 30 Faktisk skelner den psykometriske metodologi selv mellem på den ene side »ability«-tests og på den anden side »typical performance«-tests (det vil stort set sige personlighedstests). Se (Cronbach, 1970). Målingen af »ability« fører os imidlertid tilbage til de psykobiologiske grænseområder, hvis blot der er tale om rimeligt veldefinerede funktioner. Jeg betragter IQ som skoleeksemplet på en slet defineret funktion (Se Karpatschof 1980c). Meget værre er det personlighedstestene, som da også må siges at have vist sig yderst usikre som empiriske redskaber, således viser næsten alle validitetsundersøgelser nogle meget lave niveauer.
- 31 Den klareste metodologiske conception inden for psykometrien er uden sammenligning Rasch's (Rasch 1980). (1. udgave 1960).
- 32 I (Haug, 1981 a & b), er der forsøg på at komme hinsides denne skyttegravskrig, som startede med den såkaldte »positivismestrid«. Jeg synes imidlertid artiklerne er nok så uklare både med hensyn til de kvantitative (specielt de statistiske) metoders anvendelsesområde og med hensyn til karakteren af alternative metoder.
- 33 Ved undersøgelser af serielle fænomener på et genstandsniveau over personlighedens er der oftest tale om *socialstatistik*, dvs tællinger af samfundsmæssige forhold. Som det fremgår af ordet »statistik«, har denne disciplin oprindeligt betydet *læren om staten*, og de første statistiske opgørelser var da også befolkningsstatistiske. I udviklingen af den moderne stat som en bureaukratisk overbygning på et økonomisk og socialt serialiseret samfund, er socialstatistikken én af de socioteknologiske forudsætninger.
- 34 Galtung taler i sin metodelære (1969:45 ff) om »the fallacy of the wrong level« og mere specifikt om »den økologiske fejlslutning« ved domme, der ud fra et aggregeret fænomen foretages vedrører de individer, som udgør aggregatet. Der er oftest tale om en manglende forståelse af selve den statistiske analyseform. I statistikken (fx indenfor den i ovenstående note omtalte socialstatistik) sker der en overgang mellem to genstandsniveauer, »mikro-rummet« og »makro-rummet«. I den statistiske termodynamik er mikro-rummet den enkelte molekyles tilstand, mens makrorummet er tilstanden for en gas i en bestemt beholder. Ved den termodynamiske teori er det muligt at foretage en teoretisk formidling mellem disse to genstandsniveauer. Fx mellem molekylernes bevægelse og gassens temperatur. (En god analyse af forholdet mellem det mekaniske og det termo-

dynamiske niveau findes hos (Nagel, 1961)). En økologisk fejlslutning i Galtungs forstand ville her være at tale om molekylets temperatur. På samme måde er det en økologisk fejlslutning at tildele en bestemt arbejdsløs person en bestemt, statistisk opgjort, selvmordsrisiko. Læg mærke til at der i begge tilfælde er tale om serier. Henh. en Kinetisk og en social serie.

35 Se (Sève 1978:318 f).

36 I (Karpatschof, 1980 f) har jeg fremført Freud som psykologiens tredobbelte grundlægger, nemlig som teoretisk, metodologisk og praktisk »founding father«.

37 I kvantemekanikken er iagttagelsens indflydelse på genstanden ligeledes principielt umulig at eliminere, men i modsætning til hvad idealistiske tolkninger har påstået, er der tale om et rent ydre (og i øvrigt unilateralt) forhold, som totalt afviger fra det indre, antropologiske, forhold som foreligger mellem undersøger og undersøgelsesperson.

38 En meget overskuelig eksempelsamling findes i (Olsen & Köppe, 1981:268 ff).

39 En diskussion af begreberne »model« og »teori« findes i (KRISTA 1981) og (Hem 1981).

LITTERATUR

- BINGEN JAKOBSEN, M. & TEGLBJÆRG, E. 1978, *Udviklingslinjer i lønarbejdernes organisering af den private reproduktion*, Kbh., (Magisterkonferens), Sociologisk Institut.
- BORN, M. 1962, *Einstein's Theory of Relativity*, N. Y., Dover.
- CRONBACH, L. J. 1970, *Essentials of Psychological Testing*, N. Y., Harper & Row.
- GALTUNG, J. 1969, *Theory and Methods of Social Research*, Oslo, Universitetsforlaget.
- GIORGI, H. 1981, »A Unified Theory of Elementary Particles and Forces«, *Scientific American* 244(4):40-55.
- HABERMAS, J. 1969, *Vitenskap som idologi*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- HAUG, F. 1981a, »Dialektisk teori og empirisk metode«, *Udkast* 9(1):8-26.
- HAUG, F. 1981b, »Udnyttelsen af data«, *Udkast* 9(1):27-40.
- HEM, L. 1981, *Empiriproblemet*, Kbh., Rhodos.
- KARPATSCHOF, B. 1980, »Forandring og bevidsthed«, *Psyke og Logos* (1):65-90.
- KARPATSCHOF, B. 1980b, »Psykologiens grundlægger og psykologiens grundlag« i M. Hein et al. (eds.) *Psykologi ogPsykoanalyse*, Kbh., Dansk psykologisk Forlag.
- KARPATSCHOF, B. 1980c, »Intelligens - myte og realitet« i O. Nathan (ed.) *Tænk og vælg*. Kbh., Gyldendal.
- KARPATSCHOF, B. 1981 »Leontjews virksomhedsbegreb - og menneskets virksomhed«, *Psyke og Logos* (1):51-70.
- KARPATSCHOF, L. 1982, »Jeg må ikke bryde sammen« - en teoretisk undersøgelse af *matricentrisme i lavproletariske familieformer*.
- KRAGH, H. & PEDERSEN, S. A. 1981, *Naturvidenskabsteori*, Kbh., Nyt Nordisk Forlag.
- KUHN, T. S. 1970, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, University of Chicago Press.
- NAGEL, E. 1961, *The Structure of Science*, London, Routledge and Kegan Paul.
- POPPER, K. R. 1969, *Conjectures and Refutations*, London, Routledge and Kegan Paul.
- PRÆTORIUS, N. 1981, *Subjekt og Objekt*, Kbh., Thaning & Appel.
- RASCH, G. 1980, *Probalistic models for some intelligence and attainment tests*, Chicago, Chicago University Press.
- RASMUSSEN, O. E. 1980 »Den menneskelige Psykes idiogenese«, *Psyke og Logos* (1):113-146.
- RASMUSSEN, O. E. 1981 »Virksomhedsbegrebets almene bestemmelser«, *Psyke og Logos* (1):85-108.
- SÈVE, L. 1978, *Marxisme og personlighedsteori*, Kbh., Rhodos.
- WEINBERG, S. 1979, *De første tre minutter*, Kbh., Gyldendal.
- WITT-HANSEN, J. 1970, *Den antikke filosofis historie*, Kbh., Munksgård.